

OBSAH

TÉMA

Lokálne iniciatívy občianskej sféry v rozvoji sídiel

- FALŤANOVÁ, Ľubica: Editorial • 227
 FALŤANOVÁ, Ľubica: Lokálne iniciatívy občianskej sféry v rozvoji sídiel • 229
 BENŽA, Mojmir: Spoločensko-kultúrne aktivity a ich organizátori v obciach na Záhorí • 246
 DITMAROVÁ, Lucia: Nota Bene – pouličný kompas alebo „venujte pozornosť“. Etnografická sonda do jedného občianskeho združenia • 258
 LÁŠTICOVÁ, Barbara, PETRJÁNOŠOVÁ, Magda: Sociálne inovácie a sociálne identity: prípadová štúdia komunity slovenských migrantov a migrantiek v Írsku • 273
 BUČKO, Ladislav, SLÁVIKOVÁ, Petra: Špecifická inštitucionálnej náhradnej starostlivosti o deti v Kambodži • 289

ROZHOVOR

- BUENO GÓMEZ, Noelia: Antropológia, veda budúcnosti. 2. časť. Kríza astúrskej tradičnej kultúry z antropologického hľadiska. Interview so španielskym antropológom Adolfom Garcíom Martínezom • 302

SPRÁVY

- HLÔŠKOVÁ, Hana: Za Vilom Marčokom • 310
 BLAHOVÁ, Natália: Vzdelávací kurz Občianska spoločnosť v multidisciplinárnej perspektíve (Brno, 5. – 6. 4. a 19. – 20. 4. 2013) • 312

- BEŇOVÁ, Kamila: Správa z konferencie: o etnografii „doma“ (Praha, 22. – 24. 5. 2013) • 314
 HLÔŠKOVÁ, Hana: XV. Medzinárodný zjazd slavistov (Minsk, 20. 8. – 27. 8. 2013) • 317
 BOTÍKOVÁ, Marta, KANOVSKÝ, Martin: Diplomové práce na KEM FiF a USA FSEV UK v akademickom roku 2012/2013 • 319
 POTANČOK, Vladimír: Dizertačné práce v Ústave etnológie SAV v roku 2013 • 321
 KUSÁ, Magdaléna: Prezentácia publikácie *Competing Eyes: Visual Encounters With Alterity in Central and Eastern Europe* v Ústave etnológie SAV • 322

RECENZIE • ANOTÁCIE

- Hana Hlôšková, Ivo Pospíšil, Anna Zelenková (Eds.): Slavista Jiří Horák v kontexte literatúry a folklóru I-II (Zora VANOVIČOVÁ) • 324
 Hans Ritz: Die Geschichte vom Rotkäppchen (Viera GAŠPARÍKOVÁ) • 325
 Ivan Dubnička: Misa mäsa (Rastislava STOLIČNÁ) • 326
 Danka Moravčíková (Ed.): Vidiek a mládež v sociálnovedných reflexiách (Lenka BIELIKOVÁ) • 327
 G. V. Lubimovová: Vozrastnoj simbolizm v kul'ture kalendarnogo prazdnika ruskogo naselenija Sibiri. XIX. – načalo XX. veka (Maja OVSJANNIKOVÁ) • 329
 Zvonko Martić, Vidoslav Vido Bagur: Vila bana zvala priko vrana. Tradijska odjeća, pjesme i plesovi Hrvata u Bosni i Hercegovini u 21. Stoljeću. A Fairy Called the Viceroy over the

Mountain of Vran. Traditional Clothing, Songs and Dances of Croats in Bosnia and Hercegovina in the 21st Century (Zuzana PANCZOVÁ) • 330

Petra Kelemen, Nevena Škrbić Alempijević: Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturoantropološki osvrti na festivale (Zuzana PANCZOVÁ) • 331

CONTENTS

THEMATIC FOCUS

Local Initiatives of the Civic Sphere in the Development of Residential Areas

- FALŤANOVÁ, Lubica: Editorial • 227
FALŤANOVÁ, Lubica: Local Initiatives of the Civic Sphere in the Development of Residential Areas • 229
BENŽA, Mojmír: Social-cultural Activities in Záhorie Villages and their Organizers • 246
DITMAROVÁ, Lucia: NOTA BENE – Street Compass or „Take Note“. An Ethnographic Probe of a Civic Association • 258
LÁŠTICOVÁ, Barbara, PETRJÁNOŠOVÁ, Magda: Social Innovations and Social Identities: Civic Initiatives of Slovak Migrants in the Republic of Ireland • 273
BUČKO, Ladislav, SLÁVIKOVÁ, Petra: Specifics of the Residential Care for Children in Cambodia • 289

INTERVIEW

- BUENO GÓMEZ, Noelia: Anthropology, Science of the Future, Part 2. The Crisis of Asturian Traditional Culture from the Anthropological Standpoint. An Interview with the Spanish Anthropologist Adolfo García Martínez • 302

NEWS

- HLŮŠKOVÁ, Hana: In Memory of Vilo Marčok • 310
BLAHOVÁ, Natália: The Civil Society Educational Course in a Multidisciplinary Perspective (Brno, 5. – 6. 4. a 19. – 20. 4. 2013) • 312
BEŇOVÁ, Kamila: Report from a Conference on the Ethnography „at Home“ (Praha, 22. – 24. 5. 2013) • 314

- HLŮŠKOVÁ, Hana: XV. International Congress of Slavists (Minsk, 20. 8. – 27. 8. 2013) • 317
BOTÍKOVÁ, Marta, KANOVSKÝ, Martin: Theses at KEM FiF and USA FSEV UK from the Academic Year 2012/2013 • 319
POTANČOK, Vladimír: Dissertations at the SAV Institute of Ethnology in 2013 • 321
KUSÁ, Magdaléna: Launch of *Competing Eyes: Visual Encounters With Alterity in Central and Eastern Europe* at the SAV Institute of Ethnology • 322

BOOK REVIEWS/REVIEW ESSAYS

- Hana Hlůšková, Ivo Pospíšil, Anna Zelenková (Eds.): Slavista Jiří Horák v kontexte literatury a folklóru I-II (Zora VANOVIČOVÁ) • 324
Hans Ritz: Die Geschichte vom Rotkäppchen (Viera GAŠPARÍKOVÁ) • 325
Ivan Dubnička: Misa mäsa (Rastislava STOLIČNÁ) • 326
Danka Moravčíková (Ed.): Vidiek a mládež v sociálnovedných reflexiách (Lenka BIELIKOVÁ) • 327
G. V. Ľubimovová: Vozrastnoj simvolizm v kul'ture kalendarnogo prazdnika russkogo naselenija Sibiri. XIX. – načalo XX. veka (Maja OVSJANNIKOVOVÁ) • 329
Zvonko Martič, Vidoslav Vido Bagur: Vila bana zvala priko vrana. Tradijska odjeća, pjesme i plesovi Hrvata u Bosni i Hercegovini u 21. Stoljeću. A Fairy Called the Viceroy over the Mountain of Vran. Traditional Clothing, Songs and Dances of Croats in Bosnia and Hercegovina in the 21st Century (Zuzana PANCZOVÁ) • 330
Petra Kelemen, Nevena Škrbić Alempijević: Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturoantropološki osvrti na festivale (Zuzana PANCZOVÁ) • 331

EDITORIAL

Spoločným menovateľom hlavných príspevkov Slovenského národopisu 3/2013 je téma občianskych iniciatív a aktivít vznikajúcich na pôde združení neziskového sektoru po roku 1989. Súhrn príspevkov dokladá rozmanitosť autorských prístupov v zobrazaní problematiky občianskych zoskupení, čím sa pre čitateľa odкрýva ich štruktúrálna rozmanitosť v oblasti organizačných otázok, v šírke pôsobenia a úloh v rôznych prostrediach.

Prvé tri príspevky od Ľubice Falťanovej, Mojmíra Benžu a Lucie Ditmarovej vznikli v rámci projektu Lokálne iniciatívy občianskej sféry v rozvoji sídiel (VEGA 2/0052/11). Ľubica Falťanová po teoretických príkladoch definícií združení ako spoločenských skupín, vymedzení neziskových združení z právneho hľadiska na Slovensku a ich funkcií, identifikuje občianske organizácie na príklade obce Lozorno (okres Malacky) v reálnom prostredí. Autorka hľadá odpoveď na otázku, v čom tkvie skutočnosť, že Lozorno samo organizáciou občanov prostredníctvom vysokého počtu združení a ich aktivitou dokáže zabezpečiť značnú časť potrieb miestneho obyvateľstva. Mojmír Benža vo svojom príspevku poukazuje na úlohu občianskych združení rozlišovaných podľa ich zamerania a vzniku v spoločensko-kultúrnom živote obcí v pomerne širokom regióne Záhoria (v okresoch Malacky, Senica a Skalica). Pomocou kartografického vyhodnotenia prehľadne sprístupňuje kalendárium podujatí a štruktúru organizátorov z oblasti verejnej správy a podľa typu zdrużenia. V obidvoch príspevkoch sa ukázalo, že z miestnych občianskych aktivít organizácií, formálnych alebo neformálnych, je značná časť postavená na tradičných združeníach a spolkoch, ktorých súčasné pôsobenie kontinuálne nadväzuje na ich existenciu pred rokom 1989.

Príspevok Lucie Ditmarovej, tretí k občianskym združeniam pôsobiacim na Slovensku, obsahuje príklad občianskeho zdrużenia vzniknutého po roku 1989 pod vplyvom nových sociálnych skutočností. Zameriava sa na oblasť sociálnej starostlivosti. Autorka skúma Občianske združenie Proti prúdu prípadovo vo všetkých súvislostiach potrebných pre hĺbkovú charakteristiku zdrużenia – od medzinárodných kontextov vzniku, organizačnej štruktúry, činnosti, zameranej na podporu bezdomovcov v rôznych mestách Slovenska, nielen možnosťami predaja časopisu *Nota Bene*, ale i inými aktivitami, až po fundraising a pod.

Okrem predchádzajúcich etnológov prispeli k rozšíreniu pohľadu na činnosť občianskych organizácií autori z iných vedeckých odborov. Barbora Láštiová a Magda Petrjánošová, odborníčky z oblasti sociálnej psychológie, sa zaoberajú slovenskou

migrantskou komunitou v Dubline v rokoch 2004 – 2013 z troch teoretických perspektív: z pohľadu teórie sociálnych inovácií, sociálnej identity a transnacionálnej migrácie. Teórie sú konfrontované s výsledkami empirických výskumov slovenských migrantských neziskových organizácií, Slovenského centra – Írsko a časopisu *Slovak in Ireland*. Ladislav Bučko a Petra Sláviková predstavujú odbor zdravotníctva a sociálnej práce. V príspevku, zaradenom do Slovenského národopisu, približujú podmienky práce projektu *House of Family*, uskutočňovanom v Kambodži, ktorý je jedným z mnohých projektov katedry misiológie Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. Tento projekt, zameraný na bezplatnú liečbu detí postihnutých HIV, je napojený na charitatívnu organizáciu *Maryknoll – Little Sprouts Program*, prvú organizáciu, ktorá začala poskytovať špeciálnu liečbu pre siroty v roku 2002.

Celok k problematike mimovládnych organizácií možno pôsobí zdanlivo nesúrodo, ale zodpovedá rôznorodosti združení občianskeho charakteru v ich cieľoch, podľa cieľových skupín a dosahu pôsobenia v teritoriálnom význame.

Z obsahu predkladaného čísla Slovenského národopisu upozorňujeme ešte napríklad na informáciu Natálie Blahovej (členky projektu VEGA 2/0052/11) zo vzdelávacieho kurzu občianskej spoločnosti uverejnenú v rámci správ. Čitateľom odporúčame aj rozhovor španielskej doktorandky Noeie Bueno Gómez s Adolfom Garcíom Martínezom, významným španielskym antropológom, a obsah pravidelných rubriík so správami, recenziami a anotáciami.

LUBICA FALŤANOVÁ,
Ústav etnológie SAV v Bratislave

LOKÁLNE INICIATÍVY OBČIANSKEJ SFÉRY V ROZVOJI SÍDIEL

LUBICA FALŤANOVÁ

Mgr. Lubica Falťanová, CSc., Ústav etnológie SAV, Klemensova 19, 813 64, Bratislava, lubica.faltanova@savba.sk

This paper addresses the question of the role of associations of a civic character in the development of residential areas. In the first section the author focuses on defining the concept of an association as a social group and a non-profit association. From differing approaches (legal, social sciences) particular typological divisions of non-profit associations ensue. A specific section is devoted to the theoretical premises for examining the functions of civic organisations in society. The paper identifies the role of associations in the residential milieu on the basis of empirical research in the village of Lozorno in the district of Malacky. It determines the condition of associations by comparing official registers with the identification of the associations from the viewpoint of members of the local community. The village of Lozorno is one of those communities with an active population, as shown by the number (28) of local associations of a civic character. Of these the community considers 20 organisations as active. The specificity of Lozorno, as compared to the surrounding communities, is expressed not only by the activities of a large number of associations but also by continuity of the activity of associations from the pre-1989 period. Important determinants of the existence of associations include the performance of leaders, people's interest in membership of associations, and the support of bodies in the local entrepreneurial sphere and public administration, which results from the personal approach as well as from a favourable socio-economic condition of the bodies in question. Associations are evaluated according to the level of activity and the area of involvement in which they perform a local development function. Taking the example of the Community Centre civic association, the paper illustrates in more detail its particular functions relating to the aims of its activity, as well as its social functions of a more general character.

Key words: non-profit sector, civic organisations, societies

Kľúčové slová: neziskový sektor, občianske organizácie, spolky

Projekt *Lokálne iniciatívy občianskej sféry v rozvoji sídiel* (VEGA 2/0052/11) si stanovil vo svojich cieľoch prispieť k poznaniu občianskych iniciatív a aktivít prostredníctvom etnologických výskumov združení občianskeho charakteru a ich významu pre miestny sídelný rozvoj v období 1990 – 2013.

Pod vplyvom spoločenských, politických, ekonomických, administratívno-samosprávnych podmienok rozvinutých po roku 1989 sa tvorila a tvorí aj sféra občianskeho združovania na Slovensku. Štruktúra združení občianskeho charakteru sa menila za posledných 20 rokov z viacerých hľadísk. Z pohľadu inštitucionálneho vznikajú nové typy združení občianskej sféry podľa aktuálnej legislatívy buď transformáciou zo združení z predchádzajúceho režimu, alebo z nových spoločenských organizácií. Druhú skupinu tvoria občianske organizácie neformálneho charakteru. Slobodou vo vytváraní združení podľa oblasti činnosti vznikal v sledovanom období priestor prakticky pre neobmedzené (v medziach legislatívy) možnosti ich cieľového zamerania. V období po roku 1989 sa združenia adaptujú na legislatívne, ekonomické, spoločenské a politické prostredie vlastnej danej dobe, podmieňujúce nové spoločenské vzťahy založené na spolupráci združení s miestnymi samosprávami, s predstaviteľmi podnikateľskej sféry a s ostatnou verejnosťou. K odpovedi, v akých oblastiach, za akých podmienok prispievajú združenia na skvalitnenie života vo vnútri sídelnej spoločnosti, môže prispieť nasledujúci príspevok.

VYMEDZENIE OBJEKTU BĀDANIA, PROBLEMATIKA, VÝSKUMNÉ METÓDY

S pojmom združenie občianskeho charakteru, zvoleného v úvode príspevku, vznikajúceho na pôde občianskej spoločnosti, súvisí súčasná odborná terminológia organizačných útvarov tohto typu. V prácach vedecko-výskumného zamerania sa vyskytujú alternatívne označenia občianskych organizácií: neziskové organizácie, dobrovoľné organizácie, mimovládne organizácie, občianske organizácie, organizácie občianskej spoločnosti.

V súčasnosti medzinárodne používané výrazy občiansky sektor, neziskový sektor, tretí sektor, dobrovoľný sektor, organizovaná občianska spoločnosť, používané alternatívne v odbornej a širokej verejnosti na označenie komplexu uvedených združení a názvoslovie združení občianskeho charakteru, vyjadrujú zásadné črty občianskeho združovania. To, že sa vo väčšine prípadov v označení združení občianskeho typu vyskytuje pojem organizácia, zdôrazňuje prístup, podľa ktorého spoločenská skupina môže byť označená za združenie, ak má popri iných vlastnostiach požadované organizačné a inštitucionálne vlastnosti. So zvoleným pojmom združenie občianskeho charakteru pre potreby projektu súvisia pojmy a slovné spojenia na označenie činnosti smerujúcej k vytvoreniu týchto organizácií, poukazujúce na opodstatnenosť termínu: občianske združovanie, dobrovoľné združovanie, združovacia oblasť ľudskej činnosti občianskeho typu. Pre odôvodnenie používania názvu združenie existuje právny aspekt združovania, podľa ktorého „základnou a prvotnou garanciou obsahu činnosti tretieho sektora je právo združovať sa“ (Hrubala, Handiak, Machalová, 1999: 13). Ústavne je zaručené, že právo slobodne sa združovať sa zaručuje a každý občan má právo spolu s inými sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeníach (Hrubala a kol., 1999: 12,13).

Aj keď existuje kritika ohľadne nepresností v terminológii útvarov občianskej spoločnosti a ich komplexu vzhľadom na jednotlivé ukazovatele vymedzenia združení občianskeho typu (Skovajsa a kol., 2010: 36), pre účely projektu sa nerobia terminologické rozdiely v pomenovaní objektu bādania, keďže jednotlivé pojmy sú v odbornej a širokej verejnosti zaužívané a obsahovo zrozumiteľné.

Aktuálne práce z oblasti sociálnych, ekonomických vied a práva z 90. rokov 20. storočia a zo začiatku 21. storočia na Slovensku sa zhodujú na prístupe vo vymedzení združení občianskeho charakteru. Ich autori, skúmajúci neziskový sektor po roku 1989 na Slovensku, vychádzajú zo štruktúralno-operacionálnej definície amerických autorov Lestera M. Salomona a Helmuta K. Anheiera, ktorí po prehodnotení starších definícií stanovili v 90. rokoch 20. storočia päť základných znakov organizácie občianskej spoločnosti. Definícia, zameraná na usporiadanie (štruktúru) a fungovanie (operáciu) každej organizácie (Skovajsa a kol., 2010: 38), sa objavuje vo viacerých vedeckých prácach (Bútorová, Z., Bútor, M., 1996: 8, 9; Majchrák, Strečanský, Bútor, 2004: 44, 78; Filadelfiová, Dluhá, Marček, Košičiarová, 2004). Podľa tejto metodiky občianskymi organizáciami sú tie, ktoré majú všetky nasledujúce znaky: a) organizovanosť, t. j. subjekty sú organizované a do určitej miery inštitucionalizované; b) súkromný charakter a nezávislosť od štátu, t. j. sú inštitucionálne oddelené od štátnej správy; c) zásadu nerozdeľovania zisku, t. j. subjekt nerozdeľuje zisk medzi členov, ale použije sa opätovne na naplnenie poslania organizácie; d) samosprávnosť, t. j. subjekt je schopný sám sa spravovať pomocou vlastných pravidiel; e) dobrovoľnosť, čo znamená nepovinnú povahu členstva a dobrovoľnej činnosti v organizácii.

Jedným zo spôsobov splnenia podmienky inštitucionalizácie je zriadenie organizácie ako právnickej osoby. Podľa J. Hrubalu z právneho hľadiska na základe štruktúralno-operacionálnej definície medzi organizácie občianskeho charakteru na Slovensku spomedzi všetkých typov združení fyzických alebo právnických osôb patria občianske združenia (upravené Zákomom o združovaní občanov č. 83/1990 Zbierky zákonov – Z. z.), verejnoprospešné organizácie (upravené Zákomom o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby č. 213/1977 Zb. z.), súkromnoprávne nadácie (upravené Zákomom o nadáciách č. 207/1966 Z. z.), neinvestičné (súkromnoprávne) fondy (upravené Zákomom o neinvestičných fondoch č. 147/1997 Z. z.), spoločnosti a náboženské spoločenstvá a nimi založené komunity, rády a iné spoločenstvá (upravené zákonom o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností č. 308/1991 Z. z.). (Hrubala a kol., 1999: 15, 16). Sociologické, politologické, ekonomické a právnické prístupy skúmajú občianske organizácie s právnou subjektivitou ako jasne vymedzené a uchopiteľné v jednotlivých zdrojoch. Typologicky sa označujú ako formálne neziskové organizácie. V jednotlivých interpretáciách štruktúralno-operacionálnej definície organizácií neziskového sektora sa upozorňuje na fakt, že podmienkou inštitucionalizácie alebo organizácie nemusí byť jej právna subjektivita. Popri inštitucionálne formálnych organizáciách sa do neziskového sektora zaraďujú aj neformálne združenia občianskeho charakteru. Vymedzenie neformálnych združení v uvedenej literatúre nie je úplne vyčerpávajúce. M. Vašečka uvádza niekoľko príkladov inštitucionálneho znaku, za ktorý sa považuje formálny štatút (ten je v prípade právnej subjektivity), prípadne pravidelnosť schôdzí či organizovaná činnosť (Majchrák a kol. 2004: 44). Podľa M. Skovajsu neformálne združenia občianskeho typu sa vyznačujú aspoň jasnou a stálou organizačnou štruktúrou (Skovajsa a kol., 2010: 38). Aní v starších teóriách združení nie je zhoda čo do štruktúry skupiny nazývanej združenie. Väčšina autorov uvádza, že združenie je skupina, ktorá má istú štruktúru (organizáciu), pod čím sa rozumie v predpisoch vymedzený systém rol, pozícií a vzťahov v okruhu skupiny (Sowa, 1988: 29). Podľa Bierstedta existuje viacero činiteľov, odlišujúcich zorganizovanú skupinu od nezorganizovanej: špecifická funkcia alebo cieľ skupinový, názov združenia a iné identifikačné symboly, vedenie (vláda), zásady členstva, skupinová vlastnosť, skupinové povedomie, existencia spoločenských vzťahov.

Autor za zorganizovanú skupinu rozumel výlučne skupinu s formálnou organizáciou, teda takého typu, ktorá má právne upravené vzťahy so spoločnosťou (ako cituje Sowa, 1988: 30). Vymenované znaky organizovanej skupiny sú v projekte východiskom pre okruh inštitucionálnych znakov, podľa ktorých, viacerých alebo aspoň jedného, je možné neformálne združenia identifikovať. K podnetným východiskám pre vymedzenie neformálnych občianskych organizácií patrí rozlišovanie združení na verejné a private. Podľa Sowy v každej spoločenskej skupine vystupujú dva zásadné spoločenské vzťahy. Prvý systém stanovuje vzťahy v okruhu skupiny medzi jej členmi. Druhý systém – tvoria vzťahy členov skupiny ako aj skupiny ako celku so širšou spoločnosťou, v rámci ktorej skupina existuje. Vzťahy s okolitým prostredím spoločenskej skupiny ako celku nie sú tak samozrejmé. Autor za verejné združenia považuje formálne združenia, čiže s právne realizovanými vzťahmi so spoločnosťou a neformálne zoskupenia (bez právnej subjektivity) so vzťahmi so spoločnosťou založenými zvykovo. Relácie zoskupenia so širšou spoločnosťou znamenajú vzťahy na rôznych úrovniach: okolité prostredie sa zaujíma o činnosť tých združení, organizáciou a vzťahmi v nich panujúcimi, ich cieľmi a metódami činnosti, združenie zaplňuje určité miesto v organizačnej štruktúre spoločnosti, v ktorej pôsobí a takisto vo vedomí členov spoločnosti. Okolité spoločnosť sa obracia na osoby – členov skupiny ako na oficiálnych predstaviteľov združenia. Neformálne združenia bez týchto väzieb so spoločnosťou označuje autor ako súkromné (Sowa, 1988: 32). Typologické členenie združení na verejné a súkromné zodpovedá odlišeniu združení občianskeho charakteru od združení pôsobiacich v súkromnej sfére.

Z hľadiska definovania občianskych organizácií a ich úloh v spoločenskom prostredí upozorňujú na seba typologické členenia organizácií občianskych spoločností podľa ďalších kritérií. Tieto typologické členenia poukazujú aj na konkrétne väzby združení s členmi, nečlenmi či so širšou verejnosťou, ktoré môžu podporovať poznanie ich spoločenského významu. Otázka členstva rozdeľuje organizácie na členské s členskou základňou, kam patria občianske združenia a na nečlenské organizácie bez členov s pracovníkmi a členmi správnych orgánov (napr. nadácie, verejnoprospešné spoločnosti). Typológia z hľadiska prospešnosti rozlišuje dva typy občianskych organizácií. Vzájomne prospešné organizácie občianskeho charakteru, označované tiež ako vnútorné združenia, sa zameriavajú na svojich členov. Patria sem umelecké spolky, športové kluby, ale aj odbory a občianskym organizáciám príbuzné družstvá. Uzavretosť združení po tejto stránke je však len relatívna, pretože už samotná existencia takéhoto zoskupenia v spoločenskom prostredí ich predurčuje k vzťahom a väzbám s okolitou spoločnosťou a s okolitým prostredím na úrovni rôznych aktivít. Z etnologických výskumov je zjavné, že združenia takéhoto typu vstupujú do verejného priestoru a aj na základe týchto prejavov vznikajú prepojenia so širšou spoločnosťou, v ktorej sú evidovaní. Verejnoprospešné občianske organizácie prinášajú priamy prospech verejnosti alebo jej častiam. Svoju činnosť realizujú vo verejnom záujme. Z právneho hľadiska do tejto skupiny patria na Slovensku nadácie, neinvestičné fondy, účelové zariadenia cirkví, verejnoprospešné organizácie. Z občianskych organizácií sú zaraďované do tejto skupiny tie, ktoré sa zameriavajú na pomoc druhým alebo na riešenie verejných otázok. Podľa niektorých prác sa nazývajú aj ako otvorené združenia (Skovajsa a kol. 2010: 41; 42; Sowa, 1988: 31). Tieto združenia ako keby mali väčší spoločenský dosah, keďže nesmerujú prevažnou časťou svojej profilovej činnosti dovnútra združenia, ale sú orientované na aktivity v prospech širšej spoločnosti (napr. združenia pre rozvoj obce, sociálne združenia, humanitárne združenia a pod.).

Otázka súčasných občianskych organizácií sa vyskytuje v etnologických prácach najmä v kontexte regionálneho rozvoja Slovenska a jeho lokálnych podôb (Danglová, Beňušková, 2007; Danglová, O., Zajonc, J., 2007; Danglová a kol., 2005).

Projekt si stanovil skúmať miesto a význam lokálnych združení občianskeho charakteru v rozvoji sídiel. Pod pojmi lokálnych združení rozumieme organizácie z hľadiska priestorového územne zadefinované, ktorých cieľová činnosť naplňa potreby miestnych členov, niekedy aj nečlenov pochádzajúcich z radov obyvateľov obce, a to buď priamo alebo prostredníctvom riešenia otázok verejného charakteru. Spravidla sú takéto združenia inštitucionalizované a organizované v rámci sídiel miestnym obyvateľstvom. Vo veľkej väčšine prípadov ich existencia nemá čisto endogénny charakter, neobmedzuje sa na vykonávanie aktivít iba v rámci sídla, ale je založená na rôznych väzbách s regionálnymi a národnými združeniami toho ktorého typu, podľa oblasti pôsobenia alebo aj iného typu. Prostredníctvom týchto združení môže byť činnosť združení cieľená lokálne alebo vstupuje do rozvoja nadlokálneho priestoru.

Z hľadiska problematiky vzťahu miestnych občianskych organizácií a rozvoja obce upozorňuje na seba otázka funkcií združení. Združenia slúžia predovšetkým ich členom najmä v prípade občianskych združení, ktorí si sami vytyčujú ciele a smery pôsobenia pre realizáciu vlastných záujmov. Predstavujú priestor na uspokojovanie potrieb a zabezpečenie záujmov osôb, ktoré ju tvoria. Spoločným menovateľom jednotlivých funkcií združení tohto typu je organizovanie záujmov členov a zabezpečenie existencie združenia. Verejnoprospešné subjekty pracujú v záujme verejnosti, v oblasti starostlivosti a pomoci pre jednotlivcov a pod. Členenie funkcií združení voči jednotlivcom, členom či nečlenom, v záujme riešenia verejných problémov napr. právneho charakteru a voči spoločnosti sa javí ako umelý, keďže každý vplyv vyvíjaný na jednotlivca alebo voči zoskupeniam sa prejavuje tiež bezprostredne v celej širšej spoločnosti, v okruhu ktorej združenie pôsobí (Sowa, 1988: 107).

Funkcie združení občianskeho charakteru sú rozmanité a možno ich deliť a opísavať rôznymi spôsobmi. Vymedzenie funkcií združení sa diferencuje podľa jednotlivých prístupov, podľa toho, z akej stránky fungovania subjektu vychádzame. Jeden z pohľadov na úlohy združení v spoločnosti v určitom teritoriálnom prostredí sa opiera o platformy existenčných oblastí v ľudskom živote. Na báze tejto skutočnosti sa vymedzujú špeciálne funkcie, aké združenia plnia. Podľa platforiem ľudskej existencie a spoločnej aktivity ľudí sa hovorí o združeníach kultúrnych, vedeckých, hospodárskych, sociálnych, charitatívnych a pod. Prostredníctvom nich ľudia realizovaním svojich záujmov a cieľov vytvárajú a zachovávajú isté hodnoty materiálnej, kultúrnej, duchovnej, sociálnej a ekonomickej podstaty (Sowa, 1988: 87).

Jedným z príkladov členenia neziskových združení občianskeho charakteru podľa oblastí činností sú registre Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Jednotlivé právne typy občianskych organizácií, evidované v samostatných zoznamoch, majú vlastné rozlišovanie podľa činnosti. Hlavná cieľová náplň občianskych organizácií sa rozvinula po roku 1989 z oblasti činnosti jednotnej siete celorepublikových záujmových organizácií v predchádzajúcom režime do širokých obsahovo a štrukturálne rozmanitých aktivít. V roku 2013 register evidoval občianske združenia v 168 skupinách profilovej činnosti. Pri ostatných občianskych organizáciách je okruh cieľovej náplne výrazne nižší. Nadácie pôsobia v 37 oblastiach činnosti a neziskové organizácie sú rozdelené do 18 typologických skupín podľa profilového zamerania (Registre, 2013). Evidované právnické subjekty cirkví v registri Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, teda tie, ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od registrovaných cirkví a nepodliehajú inej

evidencii alebo registrácii, sú zoradené podľa organizačnej štruktúry jednotlivých cirkví a náboženských spoločností (Register cirkví, 2013). V odborných prácach vznikajú klasifikácie na základe profilových činností subjektov s menším počtom tried. V porovnávaných klasifikáciách sa najčastejšie opakujú oblasti: kultúra, šport, zdravie, sociálne služby, starostlivosť o deti a mládež, životné prostredie, rozvoj obce a bývanie, vzdelávanie a veda, obhajoba záujmov občanov (právo a presadzovanie záujmov), náboženstvo, hospodárske a profesijné združenia, odbory.

Na abstraktnejšej úrovni občianske organizácie plnia v spoločnosti funkcie všeobecnejšieho rázu. Českí a slovenskí autori, zaoberajúci sa neziskovým sektorom, po roku 1989 vychádzajú pri stanovení spoločenských funkcií z prác L. M. Salamona, H. K. Anheira, K. Prewitta. V porovnávaných sekundárnych a primárnych zdrojoch sa vyskytujú tieto spoločenské funkcie organizácií občianskej spoločnosti: a) poskytovanie služieb – združenia sú poskytovateľmi služieb za podmienok, keď ich nezabezpečuje štát, poprípade ich poskytuje v nedostatočnej kvalite; b) advokačné funkcie – vyjadrujú potreby spoločnosti, obhajujú súkromné a verejné záujmy jednotlivcov alebo skupín; c) komunitné alebo sociálno-integračné funkcie – sú prostriedkom vytvárania a upevňovania vzťahov v miestnych a záujmových spoločenstvách a medzi rôznymi skupinami, pričom integračná rola združení sa prejavuje na mnohých úrovniach spoločnosti, medzi rôznymi inštitúciami a skupinami; d) sebayjadrovacie funkcie – sú priestorom pre uplatnenie presvedčení a vyznaní jednotlivcov a rozvoj ich schopností; e) ochrana hodnôt – uchovávajú spoločenské hodnoty, akými sú hodnoty v oblasti poznávania, praktických skúseností, zručností, prosociálnych vzorov správania (solidarity); f) inovačné funkcie – sú autormi nových myšlienok, postupov a služieb, inšpiratívnych pre ich uplatnenie štátom alebo trhom; g) filantropické funkcie – sú prostriedkom pre podporu verejných záujmov zo súkromných prostriedkov; h) charitatívne funkcie – zabezpečujú prerozdeľovanie zdrojov od bohatších k chudobným; h) podpora spoločenských zmien – znamená kontrolu demokratických zásad v spoločnosti, vedie k zmenám v politikách štátu, v legislatíve; i) rozvoj plurality – podporuje právne a politické prostredie potrebné na zabezpečenie pluralizmu v spoločnosti (napr. pomáhajú znevýhodneným skupinám a menšinám) (Skovajsa a kol., 2010: 42, 43; Sowa, 1988: 107). Projekt sa opiera o obidva prístupy pri skúmaní funkcií občianskych organizácií v prostredí sídelného spoločenstva. Každá z týchto funkcií, zisťovaných empirickým výskumom prostredníctvom otázok z oblasti predmetnej činnosti združení, organizácie činnosti a zabezpečenia existencie združení, pôsobí dynamizujúco v prostredí lokálneho spoločenstva a naplňa obsahovo spoločenské, kultúrne, športové, sociálne, ekonomické stránky rozvoja obce.

Projekt zisťuje úlohu združení občianskeho charakteru v rozvoji sídiel prostredníctvom týchto problémových okruhov:

- a) Aký je stav miestnych neziskových združení podľa základných ukazovateľov, do okruhu ktorých patrí: názov, rok založenia, právna forma, organizačná forma, organizačná štruktúra, oblasť činnosti.
- b) Charakteristika spôsobu organizácie profilovej činnosti a činnosti spojenej so zabezpečením existencie združení, iniciatívy a aktivity občianskych lídrov, menežmentu a členov, rola obecnej samosprávy, podnikateľskej sféry a verejnosti; cieľové skupiny v organizáciách.
- c) Objektívne lokálne podmienky v existencii občianskych organizácií.

Z hľadiska vedecko-výskumných metód sa projekt realizoval lokálnymi výskumami sídelných spoločností. Predkladaný príspevok je výsledkom parciálneho výskumu v obci Lozorno, okres Malacky. Výber obce sa riadil hľadaním odpovede na otázku, aký

Centrum kultúry vzniklo odsúhlasením projektu miestnych občianskych aktivistov obecnou samosprávou. Lozorno 2012. Foto: L. Falťanová.

je stav občianskych aktivít a kolektívneho života v združeniach v obci vidieckeho charakteru s parametrami obce podľa počtu obyvateľstva strednej veľkosti, nachádzajúcej sa v rozvinutom regióne a v menej problémovej oblasti Slovenska. Údaje k zisťovaným skutočnostiam sa opierajú o empirický výskum realizovaný priamymi rozhovormi s kľúčovými predstaviteľmi združenia a predstaviteľmi obecnej samosprávy. Časť údajov vznikla sekundárnou analýzou údajov z rôznych zdrojov (z odbornej literatúry, z databáz oficiálnych štátnych registrov).

ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY OBCE LOZORNO

Všeobecné údaje o obci Lozorno predstavujú východisko pre formulovanie záverov o podmienosti pôsobenia občianskych organizácií objektívnymi ukazovateľmi obce. Z hľadiska základných charakteristík obce Lozorno sú dôležité: príslušnosť obce do rozvinutého regiónu Slovenska (Bratislavský región) a lokalizácia v jednom zo suburbanizačných pásiem Bratislavy. Obec Lozorno leží vo vzdialenosti 24 km od hlavného mesta Slovenska a 15 km južne od administratívneho centra bývalého okresu – mesta Malacky. Čo sa týka základných demografických údajov, obec zaznamenáva od 90. rokov 20. storočia mierny nárast obyvateľstva. Vývin je priaznivejší oproti predchádzajúcim desaťročiam, keď sa od 60. rokov prejavoval úbytok obyvateľstva. Počet obyvateľov sa zvýšil v roku 2001 na 2 913, z 2 828 obyvateľov v roku 2001, a to prirodzeným prírastkom, imigráciou obyvateľstva do obce a znížením odlivu obyvateľov z obce. Rozsiahla výstavba rodinných domov, na ktorej sa významne podieľa obyvateľstvo zvon-

ku, sa prejavuje v zmenách oficiálneho počtu obyvateľstva len čiastočne, nakoľko časť prichádzajúceho obyvateľstva nerieši bývanie trvalým pobytom v obci. Jedným z problémov obcí na Slovensku sa javí starnutie populácie. Toto sa prejavuje najvýraznejšie v menej rozvinutých regiónoch. Výpočty indexu starnutia vychádzajú z vekovej skupiny 0-14 rokov a vekovej skupiny 60+ u mužov a 55+ u žien. Podľa toho má obec index starnutia v roku 2011 až 136,0 a oproti roku 2001 (101,6) sa zvýšil. Index 100 znamená dolnú hranicu nepriaznivého stavu starnutia obyvateľstva. Obec nie je problémová z hľadiska nezamestnanosti. V roku 2007 bolo v obci evidovaných iba 58 nezamestnaných. Za prácou odchádza takmer polovica (49,83 %) z ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Z hľadiska života v obci, je však dôležité, že nejde o dlhodobú migráciu spojenú s dlhodobou absenciou v obci ako je tomu v regiónoch s kritickou situáciou v oblasti pracovných príležitostí. Obec Lozorno vytvára vhodné podmienky pre miestnu zamestnanosť predovšetkým pracovnými miestami v oblasti priemyslu. V obci sa nachádza 54 prevádzok z odvetvia priemyslu, živnostníctva, obchodu, cestovného ruchu, služieb, školstva, zdravotníctva, verejnej správy, poľnohospodárstva. Sídlo významných firiem (k najväčším patrí Autopriemyselný park Lozorno, ELEKTRO HARAMIA, KAROVIČ – stavebníctvo a autodoprava a iné) ovplyvňuje priaznivo stav obecného rozpočtu. Podľa starostu L. Húbka, príjmami do obecného rozpočtu patrí obec Lozorno medzi najbohatšie obce Slovenska.

Objektívne skutočnosti v lokálnom vývine môžu podmieňovať rôzne situácie v združovaní. Dané údaje vytvárajú priestor pre otázku vzťahu starnutia populácie a nedostatku generačného následníctva v združeniach či vplyve výrazného zastúpenia staršej generácie na vytváranie záujmových zoskupení zameraných na poprodukčnú sociálnu skupinu. Vplyv na spájanie ľudí do rôznych zoskupení a riešenie osobitných problémov a cieľov prichádza do úvahy zo strany prichádzajúceho obyvateľstva reprezentujúceho mladú generáciu. Prítomnosť obyvateľstva v obci zohráva v združovaní úlohu z hľadiska ľudských zdrojov. Priaznivé ekonomické ukazovatele signalizujú možnosti finančnej a materiálnej podpory miestnych združení. Z hľadiska objektívnych podmienok (prítomnosť populácie, sociálno-ekonomická situácia v podpore združení) v tvorbe občianskych zoskupení prevládajú v obci výhody v porovnaní so sídlami v menej rozvinutých oblastiach Slovenska, kde v mnohých prípadoch sídiel združovanie takmer vymizlo z kolektívneho života ľudí.

STAV MIESTNYCH NEZISKOVÝCH ZDRUŽENÍ

Projekt sa zamerával na obidva typy združení občianskeho charakteru – formálne a neformálne. Základný prehľad o výskyte občianskych združení v obci poskytli dva hlavné zdroje. Prvým bol register Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (Registre, 2013). Podľa tejto evidencie z organizácií neziskového sektora s právnou subjektivitou majú sídlo v Lozorne iba občianske združenia. K poznaniu skutočného stavu združení rôznych organizačných typov, formálnych, neformálnych alebo základných organizácií pôsobiacich v rámci sídla však napomáhajú rôzne lokálne zdroje. Patrí k nim druhý najdôležitejší prameň informácií, ktorým bola webová stránka obce Lozorno, kde sú uverejnené zoznamy pod názvami *Miestne spolky a združenia*, *športové organizácie* (Lozorno, 2012, Lozorno, 2013). V tomto zozname sa nachádzajú združenia, ktoré sú vo väčšine prípadov základné organizácie sieťových republikových zväzov (najčastejšie existujúcich ako občianske organizácie), z nich niektoré majú aj vlastnú právnú

subjektivitu. Súhrn organizácií z obidvoch zdrojov bol doplnený združeniami zistenými z ústnych výpovedí a miestnej tlače.

Predkladaný zoznam v príspevku rozlišuje niekoľko údajov. Združenia sú identifikované podľa názvu uvedeného v zdroji, podľa roku vzniku a zdroja informácií. Názvy združení sú zaznamenané v podobe uvedenej v pôvodných materiáloch. Niektoré združenia sa objavujú vo viacerých zoznamoch, buď ako občianske združenia v registroch Ministerstva vnútra SR alebo ako miestne spolky, športové organizácie.

K jednotlivým informáciám sú priradené nasledovné znaky a skratky organizačných foriem podľa zdroja.

Občianske organizácie:

- podľa Registra občianskych združení Ministerstva vnútra SR(OZ)
- podľa zoznamu obce Lozorno Miestne spolky (MS)
- ▶ podľa zoznamu obce Lozorno Športové organizácie kluby, oddiely (ŠO)
- podľa iných zdrojov (MS)
- ◆ rok založenia pred rokom 1989
- Základná organizácia republikového zväzu (ZO)
- Organizácia pôsobiaca iba mimo obce X

Stav neziskových združení. Lozorno, 2013

Neziskové združenie občianskeho charakteru	organizačná forma	dátum vzniku
● Esoball Lozorno	OZ	2003
● BMX TITANI	OZ	2010
● Color Car Šprinc - Racing TEAM	OZ	2002
● Dobrovoľný obecný hasičský zbor v Lozorne	OZ	1996
○ Dobrovoľný obecný hasičský zbor v Lozorne	MS	Pred rokom 1918
◆ Dobrovoľný hasičský zbor		
● Ezelarn	OZ	2009
● Golfový klub PEGAS	OZ	1998
▶ Golfové ihrisko	ŠO	
● Klub turistov Lozorno	OZ	2010
▶ Turistický oddiel	MS	
▶ Turistický oddiel pri TJ Lozorno		1982
● Komunitné centrum Muškát	OZ	2004
● Občianske združenie Vidiek 2000 X	OZ	2000
● Občianske združenie Makovička X	OZ	2009
● Občianske združenie Z dobrých rúk X	OZ	2009
● Phos X	OZ	2010
● Podujatie.eu X	OZ	2009
● Rybársky spolok Lozorno	OZ	2007
■ Slovenský rybársky zväz	MS, ZO	1973
● Združenie za ekonomickú prosperitu Záhoria X	OZ	2005
● Speleo Bratislava X	OZ	1992
● Športový klub Lozorno, futbalový oddiel	OZ	
▶ Športový klub Lozorno, futbalový oddiel	ŠO	
▶ Športový klub		1922

Stav neziskových združení. Lozorno, 2013

Neziskové združenie občianskeho charakteru	organizačná forma	dátum vzniku
● Športový klub stolného tenisu Bratislava	OZ	1990
● Tenisový oddiel Lozorno	OZ	2003
▶ Tenisový oddiel	ŠO	
◆ Organizovanie tenisu		1977
● Veterán TATRA&ARMY klub	OZ	2012
● Viking Vodácky klub X	OZ	2003
● Záhradkárská osada Podzbrodka X	OZ	2006
● Združenie Abeland	OZ	2008
● Združenie súkromných vlastníkov lesa	OZ	1993
■ Jednota dôchodcov Slovenska	MS, ZO	1992
■ Slovenský zväz telesne postihnutých	MS	
◆ Zväz invalidov Slovenska		1966
■ Slovenský červený kríž	MS, ZO	
◆ Slovenský červený kríž		po 1948
■ Spolok žien Slovenska	MS, ZO	
◆ Slovenský zväz žien		po 1948
■ Poľovnícke združenie Podhorie	MS	
◆ Poľovný zväz Podhorie		1974
■ Ženský spevácky zbor	MS	
◆ Podhoranka		1974
■ Folklórno-duchovná spevácka skupina Loza	MS	2008
■ Mužský spevácky zbor - Enem tak	MS	2007
■ Cirkevný spevácky zbor - Vajíčko	MS	2007
▶ Rekreačná telesná výchova - cvičenie žien	ŠO	
◆ Rekreačná telesná výchova		1972
▶ Hokejbal	ŠO	
■ Materské centrum Muška	MS	2004
□ Katolícke hnutie žien Slovenska	MS, ZO	2006
□ Drobnochovatelia	ZO	
◆ Slovenský zväz drobnochovateľov		1963

K HODNOTENIU STAVU ZDRUŽENÍ NEZISKOVÉHO SEKTORA PO ROKU 1989

Na základe rôznych zdrojov bolo pre rok 2013 zistených 38 občianskych organizácií formálneho a neformálneho charakteru so sídlom v obci Lozorno. Formou občianskych združení (združení s právnou subjektivitou) v registri Ministerstva vnútra je zaevidovaných 24 samostatných neziskových združení občianskeho charakteru. Z toho deväť z nich má v obci iba sídlo a ich činnosť nie je spätá s obcou. Obec zostavila zoznam 20 organizácií pod názvami miestne spolky, športové organizácie, kluby. Väčšina z týchto spolkov z obecného zoznamu pracuje ako základná organizácia celorepublikových organizácií, ktoré sú spravidla inštitucionalizované ako občianske združenia. Niektoré základné organizácie sú registrované aj ako občianske združenia. Neformálny typ združení predstavujú štyri spevácke zbory. Celkovo možno hovoriť o 29 miestnych spoločenských organizáciách pôsobiach v Lozorne.

V odbornej literatúre sa označujú občianske združenia ako spolky (Skovajsa a kol., 2010: 92). Príslušníci sídelnej spoločnosti vnímajú spolky ako spoločenské združenia

prejavujúce sa v priestore sídla z hľadiska členstva, činnosti, organizačnej formy (majú názov, organizačných predstaviteľov, symboly). K ostatným občianskym združeniam zo zoznamu občianskych združení sa vyjadrujú nasledovne: *to sú iba združenia*. To znamená, v skutočnosti podľa názorov obyvateľov obce nefungujú ako spolky, čiže ako určitá organizačná jednotka. Spĺňajú síce niektoré inštitucionálne formálne podmienky (štatút občianskeho združenia), ale nie sú prostriedkom na organizáciu skupiny ľudí a pravidelnej činnosti. Na druhej strane však založenie takýchto občianskych združení, napr. ako administratívneho reprezentanta, môže byť vyjadrením záujmu skupiny občanov, ktorí majú spoločné vzájomne prospešné alebo verejnoprospešné záujmy a prostredníctvom nich môžu prispieť k rozvoju obce (napr. ako je tomu v prípade Komunitného centra Muškát či Ezelarnu).

Niektoré miestne združenia občianskeho charakteru existovali pred rokom 1989 s prestávkami, viaceré kontinuálne nadväzovali po roku 1989 na predchádzajúcu činnosť alebo vznikli tzv. na zelenej lúke.

Polovica súčasných miestnych spoločenských organizácií, nachádzajúcich sa v predložennom súhrnnom zozname neziskových združení, má korene v období pred rokom 1989 (napr. Dobrovoľný hasičský zbor, športové oddiely: futbalový oddiel, klub stolného tenisu, tenisový oddiel, turistický oddiel, Slovenský zväz telesne postihnutých, Slovenský červený kríž, Spolok žien Slovenska, Poľovnícke združenie, Rybársky spolok, Drobnochovatelia). V kontinuálnom pokračovaní činnosti združení je Lozorno špecifickým prípadom v porovnaní s okolitými obcami, v ktorých združenia z obdobia socializmu po roku 1989 zanikli. Podľa údajov uvedených Duchoňom a Popelkovou časť z nich mala pôsobnosť už v medzivojnovom období (napr. Dobrovoľný hasičský zbor, športový klub) (Lozorno, 2004: 98, 151). Značnú časť združení reprezentujú spoločenské organizácie, ktoré po roku 1989 zostali na úrovni základných organizácií republikových zväzov transformovaných na občianske združenia (Slovenský zväz telesne postihnutých, Spolok žien Slovenska a pod.). Formou základnej organizácie boli založené pre obec podľa oblasti pôsobenia nové typy spolkov (Jednota dôchodcov Slovenska). Ako občianske organizácie sa inštitucionalizovali od roku 1990 niektoré tradičné organizácie (športové oddiely, hasičský zbor), po roku 2000 Rybársky spolok, Turistický oddiel, Tenisový oddiel. K menej známym občianskym organizáciám patrí skupina nových združení založených ako občianske združenia po roku 2003 (napr. Komunitné centrum Muškát, Esoball, Veterán TATRA). Nové neformálne združenia (spevácke zbory) vznikli po roku 1989 pod vplyvom v roku 2007 obcou založených tradícií hudobných a speváckych podujatí.

Z pohľadu na oblasti činnosti občianskych organizácií a spolkov vyplýva, že sa zachovalo tradičné zameranie občianskych organizácií na spoločensko-kultúrnu, športovú činnosť, zdravotnícko-sociálnu, hasičskú činnosť a záujmovú činnosť v oblasti poľovníctva, rybárstva, drobnochovateľstva. Nové typy aktivít pribudli založením hospodárskeho združenia (Združenie súkromných vlastníkov lesa), združenia v oblasti sociálnej starostlivosti (Abeland, známy ako rekreačné a náučné zariadenie, v rámci ktorého vzniklo rovnomenné občianske združenie), starostlivosti o deti (Materské centrum Muška), združenia zameraného na rozvoj obce, regiónu (Komunitné centrum Muškát, Ezelarn), histórie (Veterán TATRA zriadené v rámci súkromného múzea historických vozidiel), rodiny a duchovného života (Katolícke hnutie žien Slovenska).

Združenia občianskeho charakteru uvedené v zozname obce ako spolky sú aktívne, s pravidelnou činnosťou stanovenou v ročných plánoch. Fungujú zásluhou kvalitného menežmentu vo formálnych organizačných štruktúrach. K determinantom pôsobenia

týchto združení patří členský zájem. Podľa postojov informátorov, v existencii miestnych združení sa odzrkadľuje vzťah obyvateľov Lozorna ku kolektívnemu životu. V sebahodnotení vidia príčinu životnosti a aktívnosti združení v tom, že miestni *ľudia sa radi združujú*.

Do činnosti združení občianskeho charakteru sa zapájajú rôzne počty záujemcov podľa typu združení rozlišovaných obsahovým zameraním. Príkladom spolkov s najvyšším počtom členstva patrí Jednota dôchodcov Slovenska s počtom členov 150 v roku 2012 a Slovenský zväz telesne postihnutých s počtom členov 170 v tom istom roku. Obec demonštruje, že sa tu spájajú aktivity autochtónneho obyvateľstva a nových obyvateľov, ktorých príchod do obce sa spája s osobitnými potrebami. Tie môžu vytvárať deliacu líniu medzi obidvomi skupinami obyvateľstva, čo sa premieta aj v zakladaní združení alebo v ich členstve. Členmi tradičných dlhoročných združení je takmer výlučne pôvodné obyvateľstvo. Existujú združenia založené prisťahovalcami, orientované na potreby nového obyvateľstva.

Vnútorne cieľové zameranie združení občianskeho charakteru v obci má význam na zachovanie a rozvoj hodnôt v rôznych oblastiach činnosti, s ktorými sa spájajú ďalšie vnútorné a vonkajšie funkcie združení (napr. sociálna starostlivosť a spoločensko-kultúrny život dôchodcov, kultúra, šport, ochrana prírody a poľovníctvo, rybárstvo a ochrana prírody). Úloha združení občianskeho charakteru vo vzťahu voči sídelnému spoločenstvu sa najvýraznejšie prejavuje organizovaním rôznych verejných podujatí (napr. Rybárskych hodov, osvetových podujatí speváckeho súboru, plesov) v obci alebo aktívnou účasťou na obecných akciách spoločensko-kultúrneho rázu. K determinantom fungovania združení občianskeho charakteru patrí ich spolupráca s miestnou samosprávou, podnikateľmi a verejnosťou. Existencia miestnych združení je založená popri svojpomoci na podpore obecným zastupiteľstvom (finančným, poskytovaním priestorov, spoluorganizovaním akcií), podnikateľských subjektov (sponzorsky) a prijímaním 2% z daní od obyvateľov obce. Hodnotenie predstaviteľov združení občianskeho charakteru k podmienkam ich existencie poukazuje vo všeobecnosti na spokojnosť s finančnými zdrojmi a priestormi potrebnými na realizáciu činnosti, zabezpečovanie ktorých je založené vo veľkej miere na závislosti na okolitej spoločnosti, v ktorej združenia pôsobia. Na báze vytváraných vzťahov a činnosti plnia združenia spoločenské funkcie všeobecnejšieho rázu. Všeobecné úlohy združení a úlohy vyplývajúcej z ich činnosti sú založené na špecifických okolnostiach vzniku a fungovaní každého združení. Nasledovný príklad združení občianskeho charakteru identifikuje na konkrétnych situáciách vznik, fungovanie a funkcie Komunitného centra Muškát.

VZNIK A FUNGOVANIE ZDRUŽENÍ OBČIANSKEHO CHARAKTERU NA ZÁKLADE VYBRANÉHO PRÍKLADU

Táto časť príspevku modelovo definuje význam neziskového združení občianskeho charakteru pre rozvoj obce, ktorý si budeme ilustrovať na základných charakteristikách dvoch takýchto združení: Komunitného centra Muškát a Materského centra Muška. V krátkosti sa pozrieme na to, kto sú ich občianski lídri, aké majú základné idey, motivácie, ako organizujú vlastnú činnosť a zabezpečujú existenciu združení, ale dozvieme sa aj o tom, ako menežujú svoju činnosť, ako spolupracujú s obecným zastupiteľstvom a predstaviteľmi podnikateľskej sféry, kto sú ich občianski užívatelia a aktivisti, aká je ich nadlokálna sieť a ako hodnotia svoju funkciu.

Ihrisko v areáli Materského centra Muška. Lozorno 2012. Foto: L. Faltánová.

Komunitné centrum Muškát je združenie občianskeho charakteru, ktoré bolo založené v roku 2004. Podľa registra je oblasťou jeho činnosti rozvoj obce, regiónu a cestovného ruchu. Komunitné centrum Muškát predkladalo projekt na založenie Centra kultúry v obci Lozorno. Za vznikom komunitného centra stálo niekoľko jednotlivcov, ktorí významne ovplyvnili obecnú rozvojovú politiku. Toto združenie občianskeho charakteru sa inštitucionalizovalo ako právny subjekt, ktorý reprezentoval občianskych aktivistov pri predkladaní projektu Materského centra Muška obecnej samospráve.

Materské centrum združuje matky na materskej dovolenke s deťmi v predškolskom veku. Prvé materské centrum na Slovensku vzniklo v roku 1998 v Poprade. Zariadenia a občianske združenia materských centier sú zamerané na vytvorenie priestorov pre hry s deťmi, vzdelávanie detí formou kurzov (napr. cudzích jazykov), sociálnu komunikáciu a na podporu pomoci matkám pri výchove a voľnočasových aktivitách detí. Hlavná náplň činnosti Materského centra v Lozorne sa realizuje v zariadení obce vyhradenom pre Materské centrum. Registrované je v Únii materských centier na Slovensku. V spolupráci s Centrom kultúry a podporou Únie sa organizujú pre obec akcie celoslovenského charakteru (Míľa pre mamu). V Materskom centre sa stretáva pravidelne 10-15 matiek s deťmi. Činnosť a údržba priestorov sa zabezpečuje svojpomocne.

Za občianskeho lídra, ktorý sa angažoval pri vzniku oboch spomenutých združení občianskeho charakteru, možno považovať D. R., narodenú v roku 1968. D. R. sa prisťahovala do obce Lozorno v roku 1998 spolu s manželom. Vysokú školu vyštudovala v Bratislave. Pôvodne redaktorka, patrí k iniciátorom založenia Komunitného centra Muškát v Lozorne a Materského centra Muška, ako aj Centra kultúry. Profesionálne viedla

Miestnosť Materského centra Muška založeného občianskou iniciatívou reprezentovanou Komunitným centrom Muškát. Lozorno 2012. Foto: L. Falťanová.

Centrum kultúry v Lozorne, v súčasnosti je riaditeľkou nadácie Hodina deťom.

Takto charakterizuje pôvodnú ideu a prvé pokusy o realizáciu projektu materského centra: *Od roku 2001 som bola na materskej. A chcela som rozbehnúť nejaké kreslenie pre deti, lebo som začala chodiť do Bratislavy s mojou dcérou a prišlo mi to úplne od veci sa prevážať. A ako som zverejnila ten inzerát, vylepovala plagáty v obci, že by sa tu kreslilo, tak zrazu sa mi ohlásili nejakí ďalší vrátane B. H. a že oni by chceli nejaké Materské centrum založiť. Nakoniec som tú výtvarnú nerealizovala, ale som sa stretla s týmito ľuďmi, ktorí chceli niečo robiť. Svoju motiváciu pustiť sa do podobného projektu v Lozorne objasňuje D. R. týmito slovami: A tým, že niekto sa tam narodil, má tam rodičov, bratrancov, tetky, susedov a ja neviem čo, on nemá potrebu chodiť do materského centra. Lebo žena keď ostane na materskej dovolenke, tak z toho kvanta príbuzných vždy sa niekto nájde, ktorý tam cez deň je. Na tej dedine.*

Na to, aby takéto združenie občianskeho charakteru mohlo začať fungovať, boli potrebné aj niektoré informácie

a zručnosti. K tejto téme D. R. hovorí: *My sme to nevedeli, ale práve tí jedni už od revolúcie pôsobili v neziskovom sektore. Takže oni boli zorientovaní. M. T. je z Lozorna, ona má momentálne Občianske združenie a má portál dakujeme.sk a L. T., do Lozorna sa prisťahoval, bol a neviem či ešte nie je riaditeľom Bratislavskej komunitnej nadácie. Je celoslovensky pôsobiace. Ja som bola vtedy dosť mimo tej problematiky. Ja som dovtedy nikdy v neziskovom sektore nerobila. A tak sme spoločne vypracovali projekt pre poslancov a boli sme to s Barboriným mužom odprezentovať na zastupiteľstve. To bolo v roku 2004.*

K tomu, aby Materské centrum v Lozorne mohlo byť aj realizované, boli potrebné praktické kroky, ktoré sa dajú rozdeliť do troch základných skupín: svojpomoc, spolupráca s obecnou samosprávou a spolupráca s miestnymi podnikateľmi. Na svojpomocnú časť si D. R. spomína takto: *Ten projekt bol prijatý, pretože našim návrhom bolo, nech nám obec dá taký jeden skladový priestor, ktorý bol súčasťou materskej škôlky. To bol nevyužitý priestor, taký neporiadok tam bol. Tak potom naši chlapi a potom jedna mamička pozháňala dobrovoľníkov z Orangu a ešte tí dobrovoľníci za to, že tam s nami mohli robiť dostali nejaké peniaze. Takže my sme si to vlastne sami zrekonštruovali. Tam bolo totiž treba spraviť totálnu rekonštrukciu, vrátane vody, také veľké veci sa to robili. Kúrenie sa tam naťahovalo. Čiže chlapi to zrekonštruovali. Nové podlahy. No a potom my sme to spustili a stretávali sme sa tam. Materské centrum nepotrebuje veľa peňazí. Hračky sme tam nanosili my. Ja som tam doniesla starú sedačku.*

Dôležitá bola aj podpora obecnej samosprávy: *Obec nám vtedy prispela tuším 60 000 korún. Viete v čom bola najväčšia pomoc a to tam môžete zdôrazniť. Čo môže pomôcť občianskym iniciatívam, nech im odpúšťajú nájom. Nemusia im dávať peniaze. A nech im platia energie. Oni sú väčšinou v ich budovách, aj tak tá budova nejakú tú prevádzku má. Radšej nech si vážia, že niekto robí program pre tú komunitu. Pomáhali však aj miestni podnikatelia, napríklad ... aj pri tom zariaďovaní. My sme aj búrali a stavali nové priechy. My sme išli napríklad za miestnym podnikateľom, ktorý má stavebníctvo. A on nám venoval tehly. Karovič. Ďalší Elektro Haramia nám urobil štít, že Materské centrum Muška zadarmo. Miestni čalúnnici nám našli kopy vankúšov. Píla na družstve nám dala nejaké dreva. Vždy keď sme mali akcie, obchody nám niečo dali. Nikdy sme nemali nejaký problém, že by nás nejako odmietli.*

Ako prebiehalo organizovanie činnosti zo strany aktivistov a kto boli užívatelia komunitného a neskôr aj materského centra, si spomína D. R. takto: *My sme založili to komunitné centrum. Povedzme, 5-6 nás bolo. To sa tak postupne rozrástlo. Keď už bolo otvorené to materské centrum, potom tam začal každý chodiť. Každý niekoho poznal. Lebo Lozorno má veľa prisťahovaných. Ono naozaj tam tie baby boli celé šťastné, že môžu kam ísť. My sme fungovali dva krát do týždňa, a to aj na tej dedine stačí. Potom začalo normálne fungovať materské centrum. Sme sa tam stretávali. Niekedy sme si urobili napríklad kurz prvej pomoci, kurz sebaobrany, stretnutie s detskou psychologičkou.*

Materské centrum Muška plní v súčasnosti v Lozorne viacero funkcií. Za jednu z nich možno považovať socializáciu detí, ich výchovu a podporu rodinného života. Ako hovorí D. R.: *Materská škôlka to začala podporovať. Potom v tej škôlke videli, že to je dobre, že tie deti, keď začali chodiť do škôlky boli také pripravené. Že ten areál už poznajú. Keďže sa vďaka angažovaniu v materskom centre podarilo svojpomocne zrekonštruovať obecné priestory v budove materskej škôlky, za ďalšiu funkciu možno označiť skvalitňovanie infraštruktúry. Materské centrum plní aj komunitné a rodinné funkcie: *Preto to materské centrum je zaujímavejšie pre prisťahovalcov, kým si nevybudujú nejaké vzťahy. Fakt dobré aby si vybudovali vzťahy. Dneska som v takom štádiu, že tá jedna rodina, ktorú som v dedine poznala, dnes ja som v pravidelnom dennodennom kontakte s kočkami, ktoré som stretla v tom materskom centre. Moje deti sú už kamoši ich detí. My sme boli všetci rodičia. Keď už bolo otvorené to materské centrum, potom tam začal každý chodiť. Každý niekoho poznal. Lebo Lozorno má veľa prisťahovaných. Ale aj tá mama potrebuje nejakú psychohygienu, nejaké sociálne kontakty. A môžem vám s odstupom času povedať, že dobre to bolo v tom, že to je už 9 rokov a dneska sú tieto baby mojimi najlepšimi kamoškami v tej dedine, stretávame sa každý piatok. Ideme grilovať s našimi deckami aj s našimi mužmi. Teraz je druhá fáza týchto komunitných aktivít, ktoré držia v rukách muži naši, na čele s Tvrdoňom. Chodia už druhý rok v stredu večer hrať futbal otcovia a chlapi do našej školy. A ja to vidím na mojom synovi, že chodí s mojím mužom, je to dobré prehlbovanie vzťahov, otec, syn.**

Ako ďalšie funkcie Materského centra možno vypichnúť sociálno-integračné a filantropické funkcie. Tie prvé naznačuje D. R. v tomto výroku: *Pretože pre tú komunitu to je dôležitá vec, má to pozitívny prínos pre celú obec. Keď tí ľudia nie sú zavretí. Sedia doma, potom sa také fámy rozširujú a takto keď ľudia žijú spolu, tam je veľký tvorivý potenciál v nich. Dá sa potom všeličo urobiť. Potom si možno ľudia oveľa viacej vážia tú dedinu. Ináč sa budú k nej chovať. Budú ústretivejší voči samospráve, k rozhodnutiam samosprávy. Niekedy fakt stačí to že nechajú nejaké materské centrum v nejakom priestore. Filantropická funkcia sa prejavuje iným spôsobom: Dôležité je, že miestna ko-*

munita to podporí. Že to Materské centrum nie je otravné. Alebo, že tá miestna občianska iniciatíva niečo chce stále od tých subjektov a na druhej strane oni nevidia zmysel tak oni to nebudú podporovať. V niečom sme to mali komplikovanejšie, ale napriek tomu boli ústretoví, že to materské centrum primárne a slúžilo oslovilo tých prisťahovalcov. A tí miestni podnikatelia sú miestni.

Na základe uvedených príkladov a výpovedí môžeme konštatovať, že činnosť a fungovanie združení občianskeho charakteru závisí od mnohých determinantov – lídrov, členskej aktivity, vzťahov so širším okolím v prostredí, kde pôsobí. Symbiózou jednotlivých elementov sa vytvára priestor pre plnenie funkcií vyplývajúcich z činnosti združenia a zabezpečenia jeho fungovania.

ZÁVER

Obec Lozorno patrí k sídlam, kde miestne spoločenstvo je aktívne, čo sa prejavuje v počte občianskych organizácií, ktoré pôsobia v obci. Osobnosti, ktoré iniciovali ich založenie, vniesli nové prvky do života miestnych komunít alebo priamo reagovali na reálne potreby miestneho spoločenstva. Aktivita združení sa premieta do rôznych oblastí života ľudí. S ich realizáciou a s aktivitami na ich zabezpečenie plnia združenia jednotlivé funkcie komunitného, sociálno-integračného, inovačného a filantropického rázu. Organizačná a cieľová činnosť občianskych organizácií zároveň poodhaľuje fungovanie lokálneho spoločenského systému, ktorý podporuje ich existenciu. Prostredníctvom zabezpečovania činnosti, organizácie a činnosťou sa vytvárajú v spoločnosti vzťahy medzi predstaviteľmi združení, zástupcami verejnej správy, s podnikateľmi a ostatnou verejnosťou. Kvalita týchto vzťahov závisí tak od osobnostných predpokladov ľudí (*všetko je to o ľuďoch*), ale vzhľadom na fungujúci systém podpory zo strany miestnej samosprávy podnikateľských subjektov a verejnosti, priaznivo ovplyvňujúci fungovanie združení, aj od ekonomického a sociálneho zázemia a kvality života v spoločnosti.

LITERATÚRA

- Bútorová, Z., Bútor M. (1996). *Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo na Slovensku očami verejnej mienky I*. Bratislava: SPACE – Centrum pre analýzu sociálnej politiky.
- Danglová, O., Beňušková, Z. (Eds.), (2007). *Trendy regionálneho a miestneho rozvoja na Slovensku*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Centrum pre európsku politiku, Katedra etnológie a etnomuzikológie.
- Danglová, O., Zajonc, J. (Eds.) (2007). *Mestá a dediny pod malými Karpatmi*. Etnologické štúdie. Bratislava: Ústav etnológie SAV.
- Danglová a kol. (2005). *Vídiak v procese transformácie*. Výsledky etnografického výskumu jedného západoslovenského regiónu. Bratislava: Ústav etnológie SAV.
- Filadelfiová, J., Dluhá, M., Marček, E., Košičiarová, S. (2004). *Poznávanie tretieho sektora na Slovensku*. Bratislava: S.P.A.C.E., n.o., Centrum pre analýzu sociálnej politiky.
- Hrubala, J., Haňdiak, P., Machalová, V. (1999). *Právo a neziskový sektor na Slovensku*. Bratislava: S.P.A.C.E. – Centrum pre analýzu sociálnej politiky.
- Majchrák, J., Strečanský, B., Bútor, M. (Eds.). (2004). *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku.
- Skovajsa, M. a kol. (2010). *Občanský sektor. Organizovaná občianska spoločnosť v Českej republike*. Praha: Portál.

Sowa, K. Z. (1988). *Wstęp do socjologicznej teorii zreszeń*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Turcsány, J. a kol. (2004). *Lozorno*. Monografia o dejinách obce. Obecný úrad Lozorno.

Elektronické zdroje

Index starnutia. Získané 22. 7. 2013, z <http://www.sodbtn.sk/infostat/2/index.html>

Lozorno. Oficiálna stránka obce Lozorno. Získané 21. 1. 2012, z <http://www.lozorno.sk/>

Lozorno. Oficiálna stránka obce Lozorno. Získané 15. 3. 2013, z http://www.lozorno.sk/Registrované_cirkvi_a_náboženské_spoločnosti - Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Dostupné 20. 7. 2013, z <http://old.culture.gov.sk/cirkev-a-nabozenske-spolocnosti/registrovane-cirkvi>

Registre, evidencie, zoznamy - informácie o registrácii. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Získané 21. 6. 2013, z <http://www.minv.sk/?registre-evidencie-zoznamy-informacie-o-registracii>

O AUTOROVI

ĽUBICA FALŤANOVÁ (*1952, Bratislava) vedecká pracovníčka Ústavu etnológie SAV v Bratislave, absolventka národopisu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v r. 1976. Členka viacerých vedecko-výskumných projektov urbánnej etnológie a rurálnej etnológie, kde riešila najmä otázky sociálno-profesijnej štruktúry obyvateľstva a socio-profesijných skupín (obchodníkov, neroľníckych profesií, poľnohospodárskych robotníkov) v sídlach Slovenska. Z tejto oblasti publikovala viacero štúdií a príspevkov v kolektívnych monografiách (napríklad Falťanová, Ľ.: *Folk Trade*, In: R. Stoličná a kol.: *Slovak-European Contexts of Folk Culture*. Bratislava, SAV, 1977). V poslednom období sa zameriava na problematiku endogénneho rozvoja vidieckych sídiel, najmä malých obcí s kumuláciou demografických, ekonomických a zamestnaneckých problémov. Všíma si najmä aktivizáciu miestnych samospráv a občianske aktivity v oblasti získavania zdrojov na rozvoj sídiel. Z tejto témy publikovala niekoľko štúdií a monografiu (Ľ. Falťan, M. Strussová, D. Kostlán, Ľ. Falťanová, A. Sopiřová: *Malé vidiecke sídla na Slovensku začiatkom 21. storočia*, Bratislava, Sociologický ústav, 2011).